

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING

KV SNÄCKAN 8 OCH OMGIVANDE KVARTER, STOCKHOLM

UPPDRAGSNUMMER 6291617000

2011-10-10

Sweco Architects AB

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	3
1.1	BAKGRUND	3
1.2	ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING	3
1.3	SYFTE	4
1.4	OMFATTNING OCH AVGRÄNSNING	4
2	KULTURHISTORISKT SKYDD	5
2.1	KULTURHISTORISK KLASSIFICERING AV STOCKHOLMS BEBYGGELSE	5
2.2	PLAN- OCH BYGGLAGEN	6
2.3	RIKSINTRESSE	6
2.4	DETALJPLANER	6
3	KORTFATTAD HISTORIK	7
3.1	INLEDNING	7
3.2	NORRMALMS ÄLDSTA HISTORIA	7
3.3	1600-TALETS RUTNÄTSPÄN OCH KLARABRANDEN ÅR 1751	7
3.4	UTVECKLINGEN UNDER 1800-TALET	9
3.5	NORRMALMSREGLERINGEN OCH UTVECKLINGEN UNDER 1900-TALET	10
4	BESKRIVNING AV OMRÅDET	13
4.1	ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV OMRÅDET	13
4.2	KVARTER OCH GATUSTRÄCKNINGAR	15
4.3	BEBYGGELSE	17
4.4	KV SNÄCKAN 8	20
5	KULTURHISTORISKT VÄRDE	21
5.1	KULTURHISTORISK KARAKTERISERING AV OMRÅDET	21
5.2	KULTURHISTORISK KARAKTERISERING AV KVARTERET SNÄCKAN	22
6	KÄLLOR	23
6.1	OTRYCKTA KÄLLOR	23
6.2	TRYCKTA KÄLLOR	23
6.3	INTERNET	23
6.4	FOTOGRAFIER	23

Omslagsbilder: Flygfoto över nedre Norrmalm våren 1967. (vänster). Flygfoto från år 2009 (höger). Källa: www.stockholmskällan.se

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Föreliggande antikvariska förundersökning är framtagen på uppdrag av Alecta och omfattar kvarteret Snäcken 8 med omgivande kvarter på nedre Norrmalm i Stockholm. Alecta, som äger och förvaltar Kv Snäcken 8, önskar riva befintlig byggnad och uppföra en ny på tomten. Inför den planerade nybyggnaden på tomten kommer ett parallellt arkitektuppdrag att genomföras, där föreliggande rapport är tänkt att tjäna som underlag. Kv. Snäcken 8 omfattas i dagsläget ej av rivningslov.

Kv Snäcken 8 ligger i hjärtat av de gamla Klarakvarteren på nedre Norrmalm som i hög grad präglas av de stadsplaneideal och den bebyggelse som tillkom under perioden 1950-1980. Äldre bebyggelse, uppförd från 1600-talet och framåt, finns insprängd i kvarteren, varav flera byggnader klassificerats som kulturhistoriskt värdefulla. Detta gäller även delar av den yngre bebyggelsen som utpekats som kulturhistoriskt värdefull, så som intilliggande fastighet Hotell Sheraton (Kv Snäcken 7).

Med hänsyn till de kulturhistoriska värden som finns representerade i Kv Snäcken 8 och i den omgivande bebyggelsen har Alecta efterfrågat en antikvarisk förundersökning. Den antikvariska förundersökningen har genomförts under juli och augusti 2011 och innefattat arkiv- och litteraturstudier samt platsbesök.

Kv. Snäcken 8 uppfört åren 1970-72 efter ritningar av arkitekt Erik Thelaus.

1.2 ANTIKVARISK FÖRUNDERÖKNING

En antikvarisk förundersökning utgörs av en fristående undersökning där det kulturhistoriska värdet i en byggnad eller område beskrivs och definieras. Förundersökningen fungerar som kunskapsunderlag för projektering och vid bedömningar enligt Plan- och bygglagen (PBL), Kulturminneslagen (KML) och i de fall fastigheten ingår i ett riksintresseområde (RI) för kulturmiljövården.

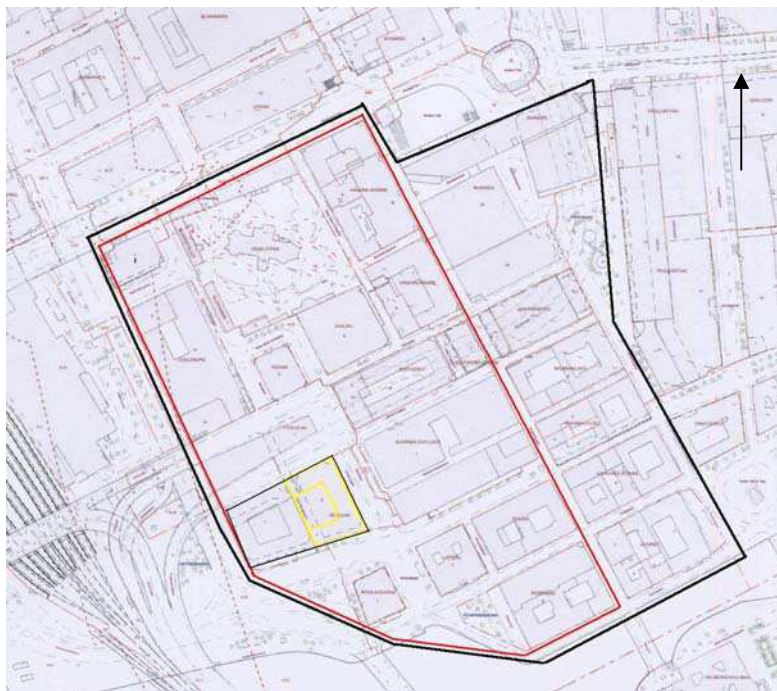
1.3 SYFTE

Syftet är att beskriva området, dess historiska utveckling, karaktärsdrag och kulturhistoriska värden för att få en ökad förståelse för platsen, dess sammanhang och framväxt. Den antikvariska undersökningen är tänkt att tjäna som kunskapsunderlag inför kommande parallellt arkitektuppdrag för nybyggnad inom Kv Snäckan 8.

1.4 OMFATTNING OCH AVGRÄNSNING

Den antikvariska förundersökningen omfattar en översiktlig beskrivning och analys av områdets bebyggelse och dess historiska framväxt. Vidare beskrivs områdets karaktärsdrag och kulturhistoriska värden. Inledningsvis ges en sammanställning av aktuell lagstiftning, som på olika sätt reglerar och berör områdets kulturhistoriska värden.

Förundersökningen omfattar Kv Snäckan 8 och omgivande kvarter som avgränsas av Vasagatan, Klarabergsgatan, Brunkebergstorg och Norrström. Avgränsningen är tänkt att ge en representativ bild av den närmast omgivande bebyggelsen, men även spegla bebyggelseutvecklingen på Normalm i ett större perspektiv. Avgränsningen är också vald med hänsyn till Klarakvarterens utbredning, vilket vanligtvis åsyftar området Vasagatan/Klarabergsgatan/Drottninggatan och Fredsgatan. I följande undersökning har dock avgränsningen utökats något österut för att få en mer heltäckande bild av området.

Kv. Snäckan 8 markerat med gult. Svart linje markerar avgränsningen för det studerade området i följande rapport och röd linje visar avgränsningen för de gamla Klarakvarteren.

2 KULTURHISTORISKT SKYDD

2.1 KULTURHISTORISK KLASSIFICERING AV STOCKHOLMS BEBYGGELSE

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och bygglagen (PBL) har Stockholms Stadsmuseum och Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde.

De tre skyddsklasserna är:

Blå: Fastighet med bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminne i kulturminneslagen. Statliga byggnadsminnen. Kyrkobyggnader tillhörande svenska kyrkan.

Grön: Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gul: Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Utdrag ur klassificeringskartan för nedre Norrmalm, där det studerade området markeras med röd linje och kvarteret Snäckan 8 med prickad linje.

2.2 PLAN- OCH BYGGLAGEN

Vid ombyggnad och renovering är de generella varsamhetsparagraferna i PBL (Plan- och bygglagen) kap 8 § 14 och § 17 beträffande underhåll och kravet på skydd för ett bebyggelseområdes särskilda värden enligt kap 2 § 6 tredje stycket kap samt 8 § 13 beträffande förvanskning tillämpliga.

Enligt PBL kap 8 skall följande beaktas:

Förvanskning

kap 8 § 13 *En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.*

Underhåll och varsamhet

kap 8 § 14 *Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4§ i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.*

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

Kap 8 § 17 *Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.*

Vid nybyggnad är kap 8 i PBL tillämpligt vad gäller gestaltning och utformning av ny bebyggelse.

(Plan- och bygglag 2010:900)

2.3 RIKSINTRESSE

Området ligger inom Riksintresse för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården* [AB 115]. Motiveringen till riksintresset finns publicerat på Riksantikvarieämbetets hemsida: www.raa.se

2.4 DETALJPLANER

För området gäller ett 15-tal rad olika stadsplaner (=detaljplaner). För Kv. Snäckan och omgivande kvarter (Röde Bodaren, Pompe, Sköldpaddan mfl) gäller Stadsplan 6480 som vann laga kraft 1968-10-18. Då stadsplanen är äldre finns inga skyddsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse enligt plan.

3 KORTFATTAD HISTORIK

3.1 INLEDNING

Följande kapitel ska ses som en kort introduktion till områdets historiska utveckling. Beskrivningen tar sin början på medeltiden då den första bebyggelsen växte fram på den plats som utgör dagens Norrmalm. Tyngdpunkten av den historiska beskrivningen ligger på utvecklingen under 1900-talets andra hälft, då närmare 350 fastigheter inom 40 kvarter revs i det som kom att bli en av det svenska 1900-talets mest drastiska cityomvandlingar.

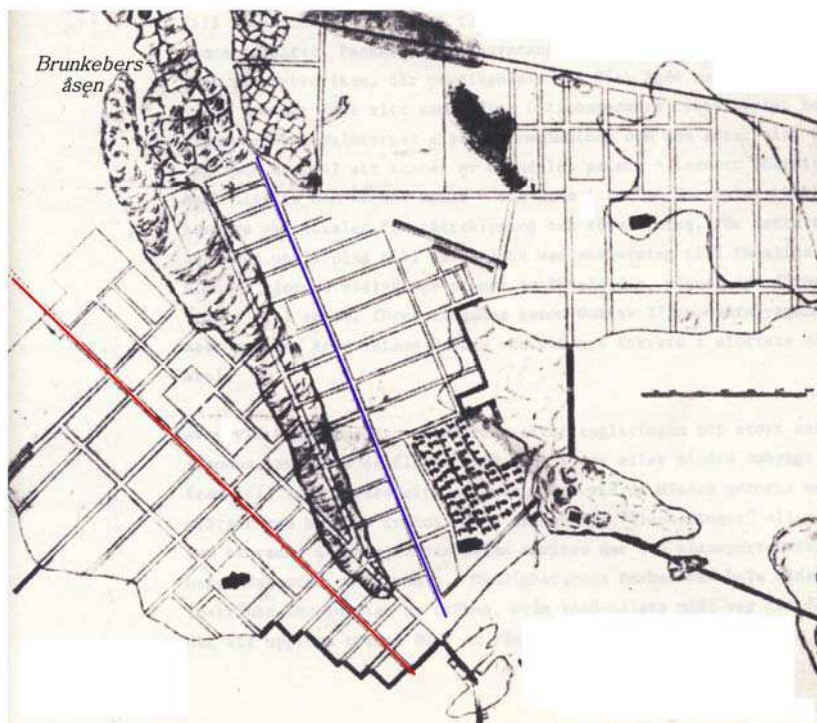
3.2 NORRMALMS ÄLDSTA HISTORIA

På den plats som utgör dagens Norrmalm fanns bebyggelse redan under vikingatiden, vilket arkeologiska fynd visar på. På 1200-talet, i samband med tillkomsten av stadsbebyggelse på stadsholmen (dagens Gamla Stan), etablerade sig Klara Kloster norr om Stockholms ström. En bebyggelse av ganska enkelt slag uppstod, med en naturligt framvuxen och oregelbunden stadsplan. Namnet Norrmalm har rötter i medeltiden, och syftar helt enkelt på Brunkebergsåsen (malm=grus) som sträckte sig norrut genom landskapet och som delade området i en västlig och en östlig del. Efter ett riksdagsbeslut år 1527 revs Klara kloster och kyrka och markinnehavet tillföll kronan. Mellan åren 1603-35 fungerade Norrmalm som en självständig stad men kom aldrig att få några egna stadsprivilegier. De boende utgjordes till stor del av kronans soldater och sjöfolk, verksamma på örlogsstationen på Blasieholmen. Borgerskapet var än så länge i minoritet. Mellan Stockholm och dess förstad rådde misstro och rivalitet och år 1635 inkorporerades Norrmalm i Stockholm. Efter återföreningen genomgick Norrmalm en snabb omdaning.

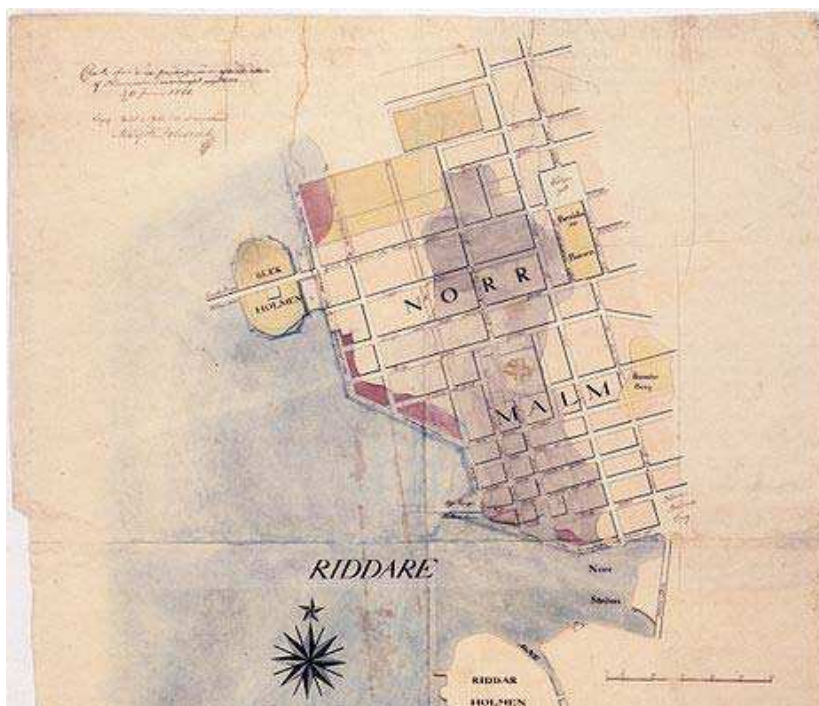
3.3 1600-TALET RUTNÄTSPLAN OCH KLARABRANDEN ÅR 1751

Under 1630- och 1640-talen skedde de första regleringarna av bebyggelsen på Norrmalm. Ett strikt rutnätsmönster lades ut som ersättning för de oregelbundna medeltida gatorna. Från och med nu började man uppföra en gedigen stenhusbebyggelse, framförallt utmed de större gatustråken så som Drottninggatan. Regleringsplanen för Norrmalm, och även Södermalm, hör till de äldsta i Stockholm och påbörjades år 1637 nedanför Hötorget. Utgångspunkten för regleringen var att göra gatorna så breda som möjligt och förvandla området från småstad till en representativ storstad. Samtidigt fortsatte de norra delarna av stadsdelen att ha en ganska lantlig prägel fram till det sena 1800-talet. Under 1700-talet försköts stadens centrum alltmer mot Norrmalm, där många av tidens ståtliga palats och institutionsbyggnader uppfördes så som Arvfurstens palats (1783-94) vid Gustaf Adolfstorg och och Adelcrantzka palatset (1755) på Karduansmakargatan.

År 1751 utbröt en brand som härjade en stor del av dåtidens bebyggelse på Norrmalm, 221 gårdar blev totalförstörda och Klara kyrka skadades svårt. Branden spred sig ända till Södermalm och räknas till de våldsammaste som drabbat Stockholm.

Generalplan för Norrmalm och Ladugårdslandet år 1640. Drottninggatan är markerat med rött och Regeringsgatan med blått. Källa: Stockholmskällan.

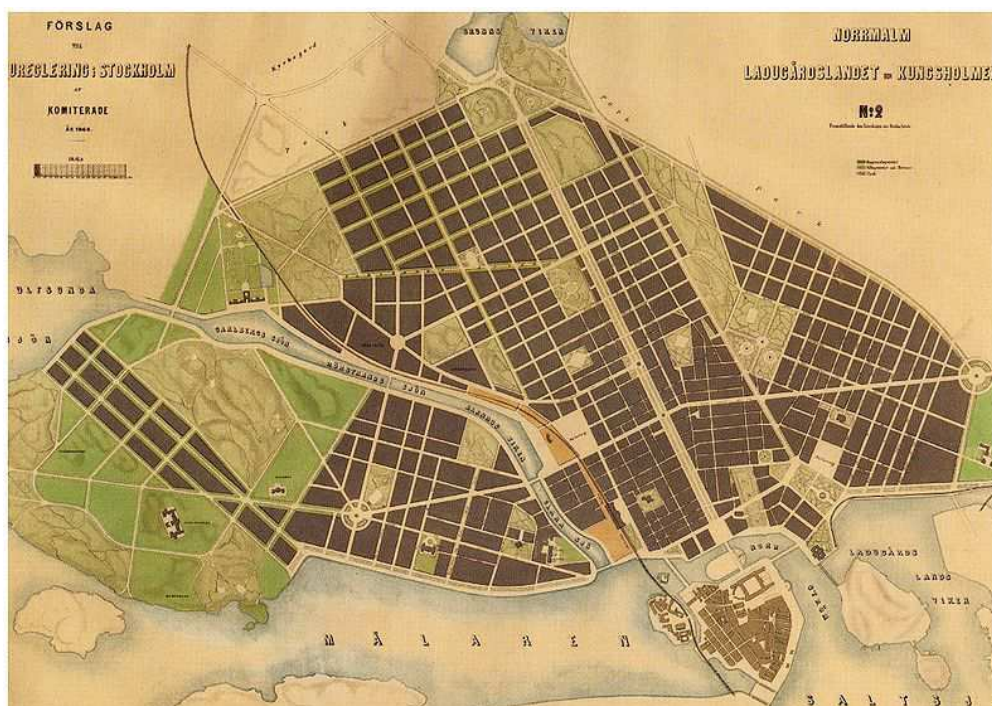

Karta som visar utbredningen av Klarabranden år 1751, då stora delar av Klarakvarteren brann ner. Källa: Stockholmskällan.

3.4 UTVECKLINGEN UNDER 1800-TALET

Från 1860-talet skedde drastiska förändringar i ett snabbt tempo, som inte stod 1960- och 70-talens cityförnyelse efter. Järnvägsförbindelser, vattenledning, avloppsnät och gasverk bidrog till en betydligt bekvämare och hälsosammare stadsdel. En stark inflyttning från landsbygden bidrog till ett födelseöverskott i Stockholm. Gamla Stan hade blivit för liten och omodern för att vara centrum i den snabbt växande staden. Norrmalm blev nu inte bara centrum för landets stadsförvaltning, utan även för nationens ekonomiska och kulturella liv. Det var vid denna tid som Centralstationen förlades till Klarakvarteren, en faktor som fick stor betydelse för Norrmalms utveckling. Fram till 1960-talet låg de flesta av Stockholms dagstidningar i Klarakvarteren, som en följd av det strategiska läget nära järnvägen. Liksom på 1600-talet följdes expansionen av en reglering av gatustrukturen, och av ett intensivt uppförande av ny och representativ bebyggelse. På Norrmalm anlades flera breda gator och nya platser, t.ex. Kungsgatan, Vasagatan, Sveavägen, Birger Jarlsgatan och Norra Bantorget. De nyanlagda gatorna kantades framförallt av femvånings butiksförsedda hyreshus. Det var först under 1900-talets andra hälft som man började uppföra rena kontorshus i centrum.

År 1866 lades en stadsplanekommision fram av politikern Anders Lindhagen. Syftet med planen var att ge stadsdelen luft, lus och grönska. Lindhagen föreslog bl.a. en 70 m lång Sveaväg, ett förslag som dock inte fullföljdes även om planen antogs av stadsfullmäktige och genomfördes i reviderad form under 1870- och 1880-talen.

Lindhagens plan över bl.a. Norrmalm år 1866 som genomfördes i reviderad version. Källa: Stockholmskällan.

3.5 NORRMALMSREGLERINGEN OCH UTVECKLINGEN UNDER 1900-TALET

Debatten om Norrmalmregleringen kom igång redan i slutet av 1920-talet men kom att försenas på grund av andra världskriget. De bakomliggande argumenten för en reglering var i huvudsak den undermåliga infrastrukturen, behovet av sanering och önskemål om ett nytt modernt city. Norrmalms dåvarande struktur, planering och bebyggelse uppvisade tydliga brister. Stadsdelen var delad i två delar av Brunkebergsåsen och nivåskillnaderna ansågs för stora. Innerstaden var också dåligt anpassad till den snabbt växande befolkningen. Bebyggelsen var nedsliten och omodern, gatorna var trånga och obekväma och ej anpassade till den expanderande bilismens behov. Tunnelbanan, som invigdes år 1950, och dess utbyggnad krävde rivningar i Klarakvarteren och ett behov fanns generellt av större genomfartsleder. Byggnadsbeståndet var kraftigt förslummat med små och omoderna lägenheter. Ur ett strikt ekonomiskt perspektiv ansågs det billigare att riva och bygga nytt än att bevara och renovera. Både stadens styrelse och näringslivet ansåg att det gamla Norrmalm var mycket illa lämpat för rollen som stadens och landets centrum. I väntan på cityregleringen belades stora delar av området med byggnadsförbud, vilket på en och samma gång ökade förfallet och bevarade stadsdelens relativt ålderdomliga karaktär.

1946 lade Stadsplanenämnden i Stockholm fram en ny plan för Norrmalms bebyggelse. Denna kan ses som fundamentet och utgångspunkten för den s.k. Norrmalmsregleringen dvs. stadsdelens drastiska omvandling under efterkrigstiden. Norrmalmsregleringen, även kallad citysaneringen, var en av de mest omfattande stadssaneringarna i Sverige. Omvandlingen har både beundrats och kritiserats och räknas som en av de mest genomgripande och konsekventa cityomdaningar som genomförts i Europa under efterkrigstiden, även inräknat de städer som skadades svårt under kriget. Revisionen av planen innebar att de gamla Klarakvarteren fick ge plats åt det moderna Stockholm city. Rivningarna påbörjades i mars 1952 och omfattade 700 byggnader.

Grävsropa river i Klarakvarteren. Källa: Stockholmskällan.

Hörnet Drottninggatan/Klarabergsgatan år 1952. Källa: Stockholmskällan.

Flygfoto över Nedre Normalm våren 1967. Källa: Stockholmskällan.

Vy över de trånga kvarteren i Klara på 1930-talet. Källa: Stockholmskällan.

När så den stora omvandlingen inleddes på 1950-talet påverkades i första hand kvarteren söder om Hötorget och utmed Klarabergsgatans södra sida. Förändringen skedde i stor skala, all äldre bebyggelse revs och ersattes av kvartersstora nya komplex i tidens anda. Hötorgscity växte fram, efter starkt modernistiska stadsbyggnadsideal - med t.ex. Sergelgatan som en helt bilfri gågata kantad av låga glasade butiksbyggnader och med de fem höghusen som nya och självklara landmärken i staden. Omvandlingen fortsatte i ett ännu högre tempo på 1960- och 70-talen. Klarabergsgatans norra sida förändrades, men i första hand berördes området öster om Sveavägen/Malmskillnadsgatan, liksom det gamla Klaras södra del, väster om Brunkebergstorg. Hötorgscity kompletterades med platsbildningen Sergels Torg, kring vilken nya bankpalats och varuhus uppfördes men även

storskaliga prestigebyggnader för offentliga ändamål såsom Kulturhuset, Stadsteatern och Riksbanken. I sydvästra Klara tillkom kvartersstor bebyggelse för rikets styrelse i form av departementsbyggnader o.s.v.

Norrmals omvandling under efterkrigstiden förändrade Citys stadsbild helt och hållet. En annan effekt var att antalet boende i stadsdelen sjönk drastiskt, när bostadshus ersattes av kontor, varuhus och banker. Delvis som en följd av allt starkare folkliga protester avstannade den storskaliga omvandlingen i slutet av 1970-talet. Den andra halvan av 1970-talet samt 1980-talet präglades i första hand av enstaka rivningar och ny kompletteringsbebyggelse i kvarter med bevarade äldre hus. Under perioden efter 1990 har stadsdelen i första hand förändrats när det gäller bebyggelse från 1960- och 70-talen. Exempelvis har flera av 1960-talets stora parkeringshus rivits eller byggts om. Sedan några år tillbaka pågår debatten om att förändra efterkrigstidens stadsbild, t.ex. genom påbyggnad av befintliga hus och att försöka föra in fler bostäder i stadsdelen.

Bild ovan: Näringsdepartementets hus, Jacobsgatan 26, uppförd åren 1968-71 efter arkitekt Nils Teschs ritningar. Byggnaden, som anses innehålla stora kulturhistoriska värden, genomgår för närvarande en större ombyggnad bl.a. med en tillbyggnad på taket, efter ett förslag upprättat av Reflex Arkitekter.

4 BESKRIVNING AV OMRÅDET

4.1 ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV OMRÅDET

Området utgör en del av stadskärnan, Stockholm city, i den nedre delen av Norrmalm. Mot väster angränsar området till järnvägsområdet och Kungsholmen, där rådhusets siluett utgör blickpunkt. Mot norr och öster fortsätter 1800-talets stenstad mot Vasastaden och Östermalm. Söderut bildar Norrström en naturlig avgränsning mot Gamla stan, som länkas samman av bl.a. Centralbron och Vasabron.

Nedre Norrmalm, och det studerade området i synnerhet, präglas i hög grad av cityomvandlingen och de stadsplaneideal och den bebyggelse som tillkom under perioden 1950-1980. Den yngre bebyggelsen med sitt modernistiska arv är i flera fall ritad av välkända arkitekter och påkostade med relativt exklusiva fasadmaterial. Den moderna bebyggelsen dominerar helt områdets mittersta del och löper som ett brett stråk i väst-östlig riktning. Äldre bebyggelse finns främst bevarad i områdets södra del, vid Strömmen och kring Gustav Adolfs Torg med bl.a. Ferdinand Bobergs Rosenbad och Arvfurstens palats från 1700-talet. Likaså i kvarteren runt Klara kyrka finns bevarad bebyggelse från 1600- och 1700-talen med inslag av 1800- och 1900-tals bebyggelse. Området är idag fäste för regeringskvarteren och arbetsplatser präglar i hög grad området. Bostäder och handel är främst koncentrerade till Drottninggatan och omgivande kvarter. I områdets östra del löper den kvarvarande delen av Brunkebergsåsen, vilket skapar en tydlig höjdskillnad inom området.

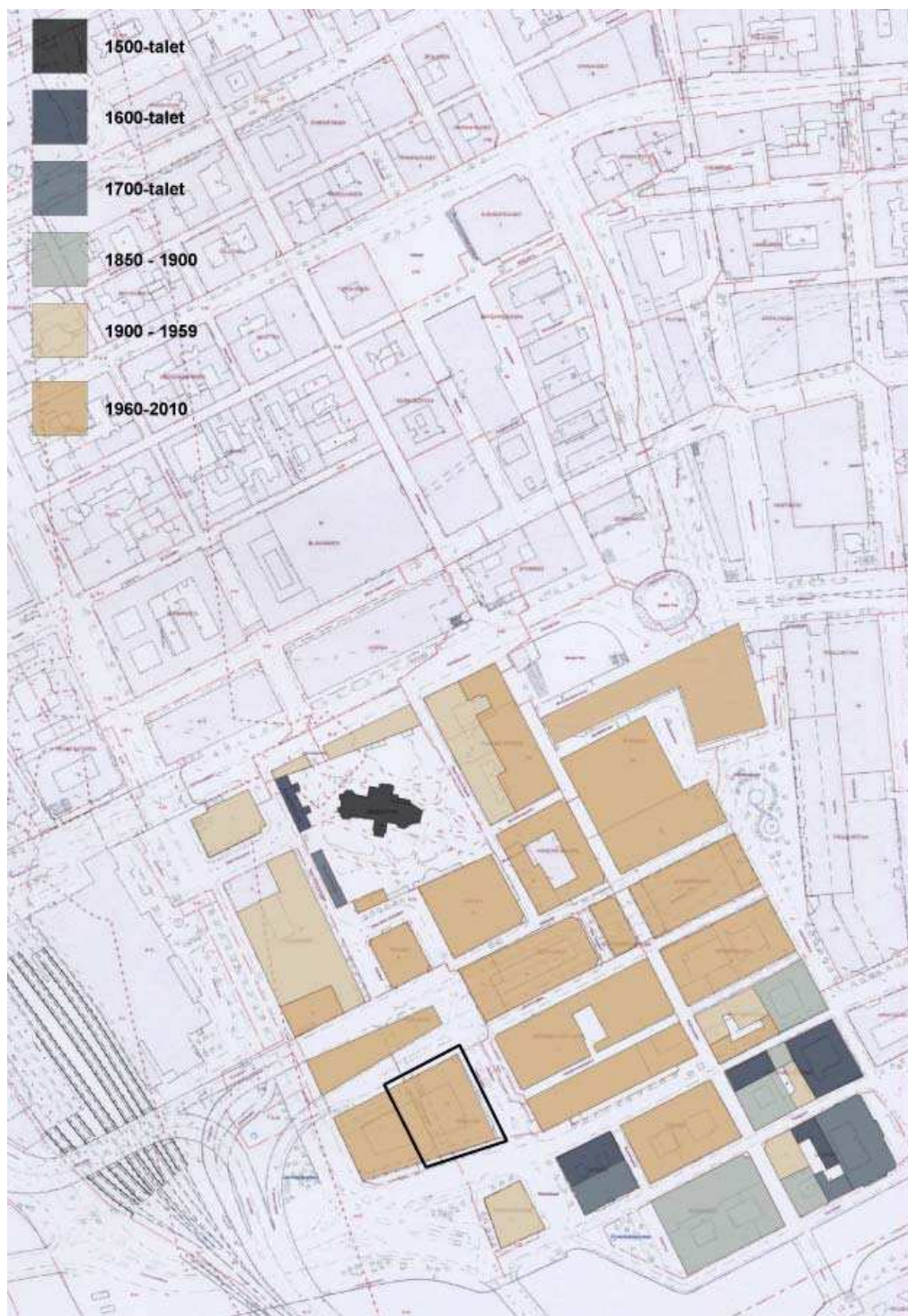
Kvarteren ner mot Norrström karakteriseras av bevarad äldre bebyggelse med byggnader från främst 1700- och 1800-talen.

Drottninggatan lades ut som huvudgata i 1600-talets rutnätsplan. Vy mot Gamla stan.

1970-tals bebyggelse med fasader av exklusiva stenmaterial vid Brunkebergstorg.

Situationsplan som visar åldersfördelningen av bebyggelsen inom området. Områdets mittersta del domineras av bebyggelse från perioden 1960 fram till idag med bevarad äldre bebyggelse mot söder och norr.

14 (23)

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING
KV SNÄCKAN 8 OCH OMGIVANDE
KVARTER, STOCKHOLM

4.2 KVARTER OCH GATUSTRÄCKNINGAR

1600-talets rutnätsplan och utvecklingen fram till år 1900

1600-talets rutnätsplan finns bevarad, om än i modifierad form, i områdets södra och östra delar. Drottninggatan utgör än idag områdets huvudgata även om bebyggelsen längs gatan skiftat genom århundradena. Bäst bevarad är rutnätsplanen och bebyggelsen i Drottninggatans södra del och i kvarteren mot Norrström, där stenstadens kvarter och rutnätsplanens gatusträckningar fortfarande är tydligt avläsbara. Genom området löper flera bevarade äldre gatusträckningar i öst-västlig riktning; Fredsgatan, Jacobsгатans mellersta del och Karduansmakargatan. Äldre gatusträckningar återfinns även i områdets norra del runt Klara kyrka; Klara östra respektive västra Kyrkogata.

Under 1700-talet och framförallt 1800-talet fortsätter stadsplanemönstret från 1600-talets rutnätsplan att breda ut sig på utfyllnadsmark mot väster. Även då omfattande rivning av bebyggelsen kom att genomföras under 1800 bevarades i huvudsak 1600-talets rutnätsplan. Viss breddning av gatorna sker dock men de största förändringarna sker på kvartersnivå med uppförandet av större fastigheter, exempelvis längs Fredsgatan och Drottninggatan där kvartersbebyggelse från perioden fortfarande finns bevarad.

Plan över Brunkeberg och delar av nedre Norrmalm år 1733. Källa: Stockholmskällan.

1900-talets regleringar

1900-talets omfattande sanering och reglering av bebyggelsen karakteriserar området idag, och då främst områdets mellersta del. Störst förändringar av den äldre rutnätsplanen, i huvudsak tillkommen under 1800-talet, har genomförts i områdets sydvästra del (Kv Snäckan och Kv Fyrfoten) samt strax söder om Klara kyrka (Kv Duvan, Kv Svalan och Kv Elefanten) där kvartersindelning och gatusträckningar genomgått en fullständig omdaning. Kvarteren skiljer sig inte endast i storlek – bl.a. ersatte nuvarande Kv Snäckan och Fyrfoten inte mindre än sex tidigare kvarter – utan även kvarterens oregelbundna form skiljer sig markant från den tidigare strikt geometriska stadsplanen. Det minskade antalet kvarter har ersatts av en utökad infrastruktur där vägar och anslutningar till vägtunnlar idag dominerar stadsrummet. Den tidigare Clara södra kyrkogata, som ledde från Klara kyrka ner mot Strömmen, har ersatts av den i stort sett dubbelt så breda Rödbodgatan med fyra körfält. Rödbodtorget, vars namn tillkom på 1800-talet, har förlorat sin ursprungliga funktion och utgör idag en öppen trafikplats mellan Fredsgatan och Jacobsgatan. I områdets östra del är den äldre kvartersindelningen relativt intakt även då bebyggelsen förnyats efter 1950. Kvarteren, som tidigare omfattade ett flertal fastigheter, har ersatts av storkvarter där en fastighet idag upptar ett helt kvarter. Kvarteret Elefanten, idag två fastigheter, omfattade under 1900-talets början inte mindre än nio fastigheter. Ett exempel där stadsplanen bevarats men området kraftigt skiftat karaktär är Brunkebergstorg, vars 1800-tals bebyggelse ersattes av kontorsbyggnader under 1960-talet.

Rödbodtorget i förgrunden som övergår i Rödbodgatan. Vy mot norr och Klara kyrka.

Herkulesgatan. Vy mot väster och stadshuset.

Brunkebergstorg på 1800-talet. Källa: Stockholmskällan.

Brunkebergstorg idag. Källa: Wikipedia.

16 (23)

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING
KV SNÄCKAN 8 OCH OMGIVANDE
KVARTER, STOCKHOLM

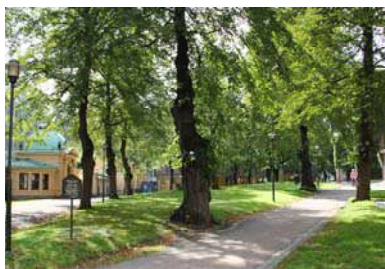
4.3 BEBYGGELSE

1500- och 1600-talen

Områdets äldsta bebyggelse utgörs av Klara kyrka, vara äldsta delar uppfördes på slutet 1500-talet. Den röda tegelkyrkan tronar uppe på åsen och kyrkogården bildar en grön oas i stadsdelen som i övrigt saknar grönstruktur. I direkt anslutning mot väster ligger Klara Gamla skola uppförd år 1649. Från 1600-talet härrör även flera byggnader i områdets södra del mot Norrström liksom i kvarteren runt Drottninggatan som genomgått mer eller mindre omfattande till- och ombyggnader genom århundradena. Bebyggelsen är företrädesvis putsad och målad i gula kulörer. Arkitekturen uppvisar relativt stor variation vad gäller utformning och gestaltning, beroende på byggnadernas funktion och status. Jämför Klara skolas (Kv Klockstället) enkla utformning med Konstakademin (Kv Uttern) påkostade fasaddekorationer, vars hus mot Jacobsbgatan uppfördes på 1670-talet.

Klara kyrka, områdets äldsta byggnad.

Klara kyrkogård utgör områdets enda gröna oas.

Klara gamla skola med sina karakteristiska gulputsade fasader och tegeltak.

1700-talet

Under 1700-talet uppfördes ett flertal ståtliga palats i området, som i huvudsak placerades mot Norrström och i kvarteren runt Gustav Adolfs torg. Palatsen, uppförda av borgerskap och adel, fick en påkostad utformning i tidens anda. Bevarade palats från denna tid är bl.a. Arvfurstens palats från 1783-94 (Kv Lejonet 1) och bostadshuset på Strömgatan 18 (Kv Lejonet 5). Palatsen från perioden har ett rikt artikulerat formspråk i rokokko och nyklassicism. 1700-talets byggnader återfinns även runt Klara kyrkogård i form av gravkapell.

Arvfurstens palats. (Kv Lejonet)

Gravkapell på Klara kyrkogård. (Kv Orgelpipan)

1800-talet

Av 1800-talsbebyggelsen, som fram till Norrmalmsregleringen, utgjorde den procentuellt största byggnadskategorin i området, återfinns idag i huvudsak längs Norrström och i Drottninggatans södra del; kvarteren Röda Bodarne, Rosenbad, Lejonet, Johannes Större och Brunkhuvudet. Arkitekturen karakteriseras av fasader i puts och sten och formspråket kännetecknas av 1800-talets stilarkitektur.

Centralpalatset uppfört år 1896-98 (Kv Röda Bodarne)

Rosenbad, uppfört år 1899 efter Ferdinand Bobergs ritningar (Kv Rosenbad)

1900-1959

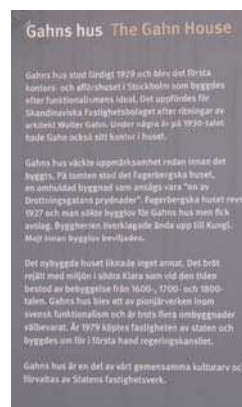
Bebyggelse från 1900-talets första hälft är i huvudsak lokaliserad till kvarteren runt Klara kyrka; delar av kvarteren Uggleborg, Orgelpipan och Hägern Större. Ett flertal av byggnaderna uppfördes som kontorsfastigheter under perioden 1930-1950-talet av välrenommerade arkitekter. Fasadmaterialen är nästan uteslutande av natursten och företrädesvis marmor. Bebyggelse från perioden återfinns även i områdets sydöstra del i kvarteren Lejonet, Johannes Större och Brunkhuvudet.

Kontorsfastighet Kv Uggleborg uppförd år 1935-37. Arkitekt: Ivar Tengbom.

Kontorsfastighet ritad av arkitekt W Gahn och uppförd åren 1928-29.

Informationsskylt om Gahns hus på fasaden.

1960-2010

Bebyggelsen uppförd under 1900-talets andra hälft (1960-1980) utgör idag majoriteten av bebyggelsen i området och är i huvudsak lokaliserad till områdets mellersta del; kvarteren Snäckan, Fyrfotan, Björnen, Loen, Duvan, Svalan, Elefanten, Elefanten mindre, Hägern mindre, Skansen, Wahrenberg och Brunkhalsen.

Husen uppförda under perioden präglas av tidens arkitektoniska ideal och många hus är påkostade med dyra exklusiva fasadmateriäl. Arkitekturen håller överlag en hög arkitektonisk klass, och är utformad med stor variation vad gäller formspråk och materialval. Stockholms city är ett av Europas mest välbevarade och genomförda modernistiska centrum.

Enstaka byggnader från 1980-och 1990-talet finns insprängda ibland bebyggelsen. Senare bebyggelse utgörs i huvudsak av till- och ombyggnader.

Kv Svalan uppfört år 1994.

Kv Snäckan 7 uppfört år 1968, AOS arkitekter.

Kv Fyrfotan uppfört år 1969.

Kv Skansen uppfört år 1969-73.

Bostadshus i Kv Hägern Mindre från 1990-talet.

Klarahuset i Kv Hägern Mindre uppfört 1988-1994.

4.4 KV SNÄCKAN 8

Texten nedan är hämtad från Stadsmuseets inventering år 2007, som finns tillgänglig i bebyggelseregistret. www.raa.se.

Detta stora kontorshus från början av 1970-talet är beläget i den sydvästra delen av city, mellan Tegelbacken, Rödbodagatan och Herkulesgatan. Marken runtom byggnaden sluttar mot norr, eftersom Herkulesgatan ligger på en högre nivå än Tegelbacken. I väster gränsar byggnaden till Hotell Sheraton i Kv Snäckan 7. Byggnadens höga arkad mot Tegelbacken fortsätter västerut genom Kv Snäckan 7. Huvudentrén vetter mot Tegelbacken. Genom byggnadens bottenvåning och våning 1 tr. i den västligaste delen löper det överbyggda gångstråket Tysta Marigången, som leder fotgängare norrut från Tegelbacken, och vidare under Herkulesgatan och Vattugatan till Klara Västra Kyrkogata. Marken på trottoarer, i arkad samt i Tysta Marigången är belagd med grå betongplattor.

Byggnaden, som upptar kvarterets östra hälft, uppfördes mellan 1970 och 1972 efter ritningar av arkitekten Erik Thelaus. Huset gavs volymer och en yttre utformning som framförallt mot Tegelbacken anslöt till den nybyggda grannbyggnaden i Snäckan 7, hotell Sheraton. Även Snäckan 8 var avsedd att fungera som hotell i våning 2 - 8 trappor, men detta ändrades 1971 så att huset enbart kom att inrymma kontor med butiker i bottenvåningen. Den restaurang som skulle inredas i våning 1 tr. blev på samma sätt omvandlat till bibliotek för Utrikesdepartementet. Byggnaden fick fasader i Yxhultssandsten (från Hällabrottet). Stenen behandlades på tre olika sätt på fasaden mot Tegelbacken; med råkopp, med finslipad yta, samt krysshamrade med "behuggningsgrad 3". Byggnaden var en integrerad del av det nya citys infrastruktur, genom bottenvåningen löpte Tysta Marigången norrut, och från denna gång löpte rulltrappor ned till en lägre nivå med gångtunnlar söderut och österut under Tegelbacken. Under 1970- och 80-talen inrymdes Utrikesdepartementets bibliotek i huset samt kontor för detta departement. Kommundepartementet hade lokaler i huset från 1977. Kanadas ambassad inrymdes i byggnaden från början av 1970-talet, och är kvar än idag. Departementen har ersatts av andra hyresgäster från det privata näringslivet. Byggnaden är på det stora hela välbevarad, men bottenvåningen flyttades i början av 2000-talet ut i arkaden mot Tegelbacken och ut i Tysta Marigången. Vid detta tillfälle försvann rulltrappan ned till den lägre nivån med gångtunnlar under Tegelbacken.

Kv Snäckan 8. Fasad mot söder och öster.

Kv Snäckan 8. Fasad mot norr.

5 KULTURHISTORISKT VÄRDE

5.1 KULTURHISTORISK KARAKTERISERING AV OMRÅDET

Området karakteriseras av en genomgripande omdaning av city som då genomfördes saknar samtida motsvarighet i Europa. Detta möjliggjordes av en liten grupp erfarna planerare som med hjälp av korta beslutsvägar och ett mycket nära samarbete med ledande politiker från båda blocken lyckades genomdriva en mängd framsynta förslag med bland annat tredimensionella lösningar i stadsrummet för bilister, gångtrafikanter och kollektivresenärer. Arbetet var delvis ett experiment. Men, strukturen fungerar ännu idag även om många platser som upplevts som otrygga har byggts om på senare tid. Stockholms city är ett av Europas mest välbevarade och genomförda modernistiska centrum. Det är ett kulturarv från en period som är mycket betydelsefull i Sveriges historia, en period som ibland har kallats för Sveriges andra stormaktstid.

Inom området finns höga kulturhistoriska värden representerade; arkitekturhistoriska, stadsplanehistoriska och samhällshistoriska värden mm, hos såväl enskilda byggnader som i områdets planering. Detta gäller såväl äldre som yngre bebyggelse, och omfattar en bebyggelseutveckling från 1500-talets slut fram till idag. I det studerade området har mer än hälften av fastigheterna markerats med blått enligt Stadsmuseets och Stockholms stads klassificeringskarta över kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, se karta s. 5. En blåmärkning innebär att fastighetens kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen. Blåmärkningen innebär ett starkt skydd mot rivningar och förvanskningar, men den ger inte husen något absolut skydd. Inom området finns även flera grönmärkade byggnader vilket innebär en bebyggelsen som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Bebyggelsen i city håller överlag en hög arkitektonisk kvalitet, och är utformad med relativt stor variation vad gäller formspråk och materialval. Bebyggelsen har dock kritiserats för monoton med slutna bottenvåningar och ensartad arkitektur, vilket många gånger upplevts som otryggt och ogästvänligt. I området är den äldre rutnätsplanen från 1600-talet delvis bevarad vilket ger området ett stadsplanehistoriskt värde och bidrar till historisk kontinuitet. I de delar av stadsrummet som genomgått störst förändringar, i områdets sydvästra del, dominerar bilismen med dess infrastruktur. Denna del av stadsrummet är relativt otillgänglig för fotgängare. Området präglas i hög grad av topografin med Brunckerbergsåsen mot öster med tydliga siktlinjer genom området i öst-västlig riktning. Klara kyrkogård med sina uppvuxna träd och grönytor fungerar som en naturlig park i området.

5.2 KULTURHISTORISK KARAKTERISERING AV KVARTERET SNÄCKAN

Texten nedan är hämtad från Stadsmuseets inventering år 2007, som finns tillgänglig i bebyggelseregistret. www.raa.se

Kontorshuset i Snäckan 8 är markerad med grönt enligt stadsmuseets och Stockholms stads klassificeringskarta över kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Byggnadens arkitektur är medvetet formad med gedigna material och god detaljbearbetning. Byggnaden var avsedd som en del av citys ur stadsbildsmässig synvinkel mycket viktiga front mot Stockholms ström. Volymerna och färgskalan skulle svara mot den bevarade äldre bebyggelsen i grannskapet, som Centralpalatset och Rosenbad. Ur dessa synvinklar är byggnaden på många sätt samkomponerad med sin granne i väster, Hotell Sheraton i kv. Snäckan 7.

Husets tre fasader har olika arkitektonisk dignitet. Mot Tegelbacken behandlades sandstensbeklådnaden på tre olika sätt för att skapa variation och för att svara emot Hotell Sheraton. De övriga, ur stadsbildssynpunkt mindre betydelsefulla, fasaderna fick en enklare utformning. Ett mycket viktigt inslag, både ur arkitektonisk och stadsbildsmässig synvinkel, är byggnadens höga arkad mot Tegelbacken. En annan viktig del är Tysta Marigången som i husets bottenvåning leder norrut mot Klara Kyrkogård. Både Tysta Marigången och arkaden är viktiga exempel på hur man i cityomdaningen var noga med att skapa trafikskyddade passager för fotgängarna, som band samman de nya byggnaderna med omkringliggande gator och bebyggelse. Eftersom många liknande passager i city idag är borttagna är det viktigt att värna om dem som finns kvar.

Vid sidan av dessa övriga värden har byggnaden, liksom de flesta andra hus i Stockholms city från denna period, stora stadsbyggnads- och samhällshistoriska värden som ett exempel på hur de centrala delarna av Sveriges huvudstad på några få korta decennier helt och hållet omskapades till utformning och innehåll.

Byggnaden är utvändigt välbevarad. Bottenvåningen mot Tegelbacken förändrades dock delvis i början av 2000-talet, då bl.a. en gångtunnel under gatan mot söder lades igen. Förändringarna är negativa för de kulturhistoriska värdena men påverkar inte dessa i grunden.

6 KÄLLOR

6.1 OTRYCKTA KÄLLOR

Arkiv

Stockholms stadsmuseum

Stadsbyggnadskontorets arkiv, Stockholm

6.2 TRYCKTA KÄLLOR

Hall, Thomas. *Huvudstad i förvandling – Stockholms planering och utbyggnad under 700 år*. Stockholm 1999

Hallerdt, Björn mfl. *City, del 1. Byggnadsinventering 1974-75. Stockholms stadsmuseum*. Stockholm 1975

Hallerdt, Björn mfl. *City, del 2. Byggnadsinventering 1974-75. Stockholms stadsmuseum*. Stockholm 1975

Petersens, Lennart af; Bedoire, Fredrik. *Från Klara city: Stockholms innerstad i förvandling*. Stockholm 1985

Sjöbrandt, Anders; Sylvén, Björn. *Staden som försvann: bilder i färg från 1950-1960-talen*. Stockholm 2000

6.3 INTERNET

Lantmäteriets Historiska kartor: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/>

Stockholms stadsmuseum. www.stockholmskällan.se

www.wikipedia.se

RAÄ. Bebyggelseregistret. www.bebyggelseregistret.se

6.4 FOTOGRAFIER

Där inget annat anges är fotografierna tagna av författaren.